

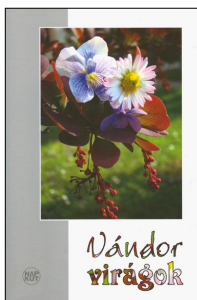
CSONGRÁDY BÉLA

Egy műfordító „jutalomjátéka”

Vándorvirágok. Bolgár szavak és színek
Szondi György közvetítésében

Azt tartják, hogy az írások első – és a persze befejező – mondatai különösen fontosak, de nem árt, ha a köztük lévő szöveg is érdemes a figyelemre. Az alábbi recenzió esetében többféle felütés kínálkozott. Mindenekelőtt az a kérdés, hogy mennyire ismert – ismert-e egyáltalán – Magyarországon a bolgár irodalom. Környezetünkben tud-e valaki akár egy író, költőt is említeni e irodalom képviselőjében? Talán a 19. századi nemzeti újjászületés költőjének, a Petőfi-sorsú szabadságharcosnak, Hriszto Botevnek a neve cseng ismerősen némelyek számára. És a huszadik századból, a mai szerzőktől? Bizony sok hely maradna kitöltetlenül egy tesztlapon.

Lelkiismeret-furdalásunk – ha egyáltalán ez ügyben van valakinek ilyen érzése – mérséklésére különféle magyarázatok kínálkoznak, bármelyiken lehet elmélkedni. Lényeg, hogy abból az antológiából, amely nemrégiben *Vándorvirágok* címmel jelent meg, egy-csapásra sokat tehetünk hiányos ismereteink pótlása érdekében. Csakhogy egy olyan gyűjteményt, amelynek kilencven szerzője van, és mintegy kétszázötven évet fog át hogyan lehet olvasásra ajánlani? Kit és mit lehet kiemelni a háromszázharminc oldalból? Igazság szerint mindenkit és mindent említeni kellene, de ez nemcsak az ész-

szerű terjedelmi korlátok miatt lehetetlen. S e felvetés – azaz, hogy lehet-e hitelesen és meggyőzően ismertetni egy ilyen kötet tartalmát – máris egy újabb elgondolkodtató bevezetés-variációt jelent. A harmadik variáns pedig – s ez lett a „befutó” – a fordításra, fordításokra koncentrálni, annál is inkább, mert ez esetben egyetlen személy követte el valamennyi mű, szemelvény magyarra ültetését.

Szondi György „jutalomjátéka” ez a kötet. Azé a műfordítóé, irodalomtörténészé, nyelvtudományi kandidátusé, költőé, aki ezernyi szálon kapcsolódik a bolgár kultúrához. A hetvenes évek elején végzett az ELTE Bölcsészettudományi Karának magyar-bolgár szakán és különféle beosztásokban – lektorként, aspiránsként, vendégtanárként – több alkalommal is dolgozott, végzett tanulmányokat Szófiában. Mintegy harmincöt éve tolmácsolja a bolgár irodalmat a magyar olvasók számára, és nyelvkönyvek társszerzőjeként, kiadványok szerkesztőjeként is igyekszik interpretálni, népszerűsíteni a balkáni nép írásbeliségének értékeit. Amint éppen e kötet utószavában megjegyzi, több mint négyszáz bolgár író, költőt szólaltatott meg eleddig anyanyelvén. Ugyanott utal arra is, hogy mások ösztönzésére – „szedjed már csak össze egyszer!” – rugaszkodott neki, hogy keresztmetszetet

készítsen, afféle pályáivet rajzoljon három és fél évtizedes műfordítói munkásságából. Vagy ahogyan remélte: „színes magyar szőttesét” nyújtsa „bolgár próza-, vers- s drámaszövegeknek.”

Mint már szó esett róla, ebben a műfordító kedve, ízlése szerint összeállított antológiában kilencven mű szerepel teljes egészében vagy egy-egy részlet erejéig. A népköltészeti bevezetőt követő első szerző, Paiszjij Hilendarszki 1722-ben született, az ő szláv-bolgár történelméből négy oldal került e válogatásba. A kortárs irodalmat viszont az 1978-ban született Galina Nikolova költő képviseli legfiatalabbként. Kettőjüket az a bizonyos – más vonatkozásban már ugyancsak említett – két és fél évszázad válaszja el. Minden nép életében és irodalmának kialakulásában, így a bolgárban is, fontos szerepet játszott a népköltészet, amelyből Szondi György ebbe a kötetbe három verset válogatott be, és – nyilván nem véletlenül – mindháromnak van magyar vonatkozása. A *Szörnyű zendülés*ben a török hatalmas hadával – amelyik Európa azon a táján még több keserűséget okozott, mint az északabbi országokban – való viaskodásból a bolgárhoniak az „[...] oláhokhoz, Bogdánföldre, / magyarok rónás honába [...]” menekülnek. A *Rada* viszont éppen annak a magyar seregnek állít emléket, amelyik Zlatica falunál szenvedett fagyhalált. A *Buda vára* címében is jelzi a helyszínt, ahol Grujo ifjú bolgár vitéz tömlöcben raboskodik vállán a szép sólyommadárral...

Az egyéni karakterű bolgár líra első jelentős alakjai között tartatik számon Petko Szlavejkov (1827-1895), annak ellenére, hogy a *Fejérlábú lány forrása* című balladisztikus versében – amely Gergána önfeláldozó, szó szerint sírig tartó szerelméről szól Nikola iránt – még a népi hagyományok erőteljes

hatása is felfedezhető. Ljuben Karavelov (1834-1879) a bolgár forradalmi emigráció egyik vezéralakjaként a prózáírásban járt az élen. *Doncso* című írásának részlete a hazaszeretet példázatának tekinthető. Érdekes, hogy a hazafias bolgár líra legnagyobb alakjaként számon tartott Hriszto Botev (1648-1876) helyütt ugyancsak prózával szerepel, amely a pénz mindenhatósága ellenében megszólaló jelképes történet. Nagyon fontosak – nemcsak a *Vándorvirágok* kötet, de a bolgár történelem megismerése szempontjából is – Zahari Sztojanov (1850-1889) feljegyzései a bolgár felkelésről. Erre utal a viszonylag hosszú két részlet is, melyeket az eredetileg az Európa Könyvkiadónál 1978-ban *Egy nemzet mámore*a címmel megjelent könyvből vett át a fordító. Aleko Konsztantinov (1863-1897) *Hihetetlen történetek* címmel foglalta össze „egy mai bolgárról”, Baj Ganjoról – mint a korabeli feltörekvő, de gátlástalan, haszonleső társadalmi réteg magatartását és gondolkodásmódját jelképező alakjáról – szóló karcolatait. Ebből – amelyet 1983-ban szintén megjelentetett könyv alakban az Európa – itt három részt közöl Szondi György. Az egyik, a *Baj Ganjo utazik* a pesti pályaudvaron történekről is mesél, amikor a főhős lóhalálában rohan a vonat után csergéjét mentvén, mert a tolatást indulásnak véli.

A már huszadik századi Atanasz Dalcsev (1904-1979) *Gondolatok* című írása a bölcsélet iránti érzékenységre utal. A *nagy türelem és a remény* című aforizma a következőképpen szól: „A fájdalom minél gyorsabban szeretne elmúlni. Az élvezet is türelmetlen. Csak a remény állhatatos, még a halálba is elkísér.” Radoj Ralin (1923-2004) *Magoncok* címmel vetette papírra szarkasztikus „egymondatait”: „Ha középpont vagy,

vigyázz, ne ördögi kör közepe légy. Aki illúziókat táplál – éhes marad. A cenzúra a szinonimák anyja, következőképp gazdagítja a szókincset.” Találóak Rumen Sztojanov (sz. 1941) találós kérdései is: „Szép időben a sutban kuksol, rosszban meg sétatifikál.” (Esernyő) „Mit csinál a számár a napon?” (Árnyékot) „Kicsinyke, csupaszká – világot öltöztet” (Tú) és szellemes a *Joga és kötelessége* című megjegyzése is: „Joga és kötelessége az embernek, hogy kiszámíthatatlan és megmagyarázhatatlan legyen. Enélkül robottá válna. A rövidség kedvéért ez a költészet.” Sztaniszlav Sztratiev (1941-2000) és a jóval fiatalabb Alekszandar Szekulov leplezetlen öniróniával szól a bolgárok karakterológiájáról, amivel egyébként mások is előszeretettel foglalkoznak. Az előbbi például így fogalmaz *A bolgár szamuráj* című írásában: „[...] nem a karmában, hanem a kamrában hisz [...] kimonója azelőtt darócból volt, most Amerikából van [...] harakirit a szomszédján követ el. Nem a haikut szereti, hanem a hajcihót.” Szekulov *A mester és kövekben* úgy ítéli meg, hogy „A bolgár ember az egyéni szabadság és a kollektív rabság géniusza. Ezért a bolgár irodalomban nincs sok szerelmes regény [amely] megköveteli, hogy egyéni rabságba essél, ugyanakkor a mi emberünket csak a fehér rózsa és a szelfúttá hajfűrt érdeklí [...] nem azért iszik, hogy felejtse, hanem, hogy emlékezzen. Nem azért, hogy könnyebb legyen neki, hanem, hogy még keserveesebb. Aztán a kocsmából parlamentet csinál. És fordítja.”

Legkritikusabban és eléggé ironikusan Dimo Dimovszki (1945-1994) fogalmaz már az írása címében (*Provinciális légtelenség*) is. A könyv egészéhez képest feltűnően sok a morfondírozó, moralizáló prózai szöveg. Különös írás Bojan Papazov (sz. 1943) *A varnyú csípje meg* című misztikus tragikomédiájának részlete. Megannyi jó vers is található az összeállításban. Példaként említhető

Binyo Ivanov (1939-1998) *Egy embere*, Marin Georgiev (sz. 1946) *Malomja*, Rumen Leonidov (sz. 1953) *Emlékezetvesztése*, Ani Ilkov (sz. 1957) *Kentaurja* vagy éppen Mirela Ivanova (sz. 1962) két verse, az *Eklektikák* és a *Természetek*.

A kisprózai írások közül – természetesen meglehetősen szubjektíven – Alek Popov (sz. 1966) *A fehér ló* és *A teknősök* című példázata, valamint Plamen Dojnov (sz. 1969) *Jéghegyek és utasok avagy utazás a Zserbó kávéházban* című tárcája emelhető ki, utóbbi már csak azért is, mert Budapest szívébe, a Vörösmarty térre vezet. A legutolsó – mert legfiatalabb – alkotó az antológiában a harminchárom éves Galina Nikolova. Az *egyforma* versek első passzusa egyébként is jó slusszpoénnak számít: „akár ruhát felpróbáljuk a szavakat / felveszünk egyet egyszerre ketten / egyik kezem a ruhaujjban / az övé a másikon / s indulunk a szoba két ellenkező sarkába / amelyik szó ép marad / azt levettjük összehajtogatjuk s eltesszük / nehezebb napokra / a többit akár / már most is hordhatjuk”.

Szondi György kötetének értékét (bár nyilván „csak” formai értelemben) nagymértékben növelik a címre hajazó, szebbnél-szebb színes virágfotók. S akkor következzenek azok a bizonyos zárómondatok, amelyek lényegében a recenzens magyarázkodásait jelentik az általa alkalmazott kiemelések esetlegesége miatt. A fentebb leírtak ugyanis éppúgy csak ízelítőt adhattak e – korban, szerzőben és műfajban egyaránt – sokrétű kötetből, mint ahogyan maga a könyv is csak betekintést – persze nagyon hasznosat – nyújthatott egy európai, balkáni nép Magyarországon kevéssé ismert irodalmába.

(Napkút, Budapest, 2010)